

7. A three-dimensional kinematic analysis of walking speed on world elite women's 20-km walking races using an inverted pendulum model / K. Hoga-Miura et al. *Gazzetta Medica Italiana Archivio per le Scienze Mediche*. 2020. Vol. 179, no. 1-2. URL: <https://doi.org/10.23736/s0393-3660.18.04009-3> (date of access: 24.09.2024).
8. Hall S. J. (2011). *Basic Biomechanics*. McGraw-Hill. 538 p.
9. Hanley B. *Biomechanical analysis of elite race walking : A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements of Leeds Metropolitan University for the degree of Doctor of Philosophy*. 2014. 303 p.
10. Hanley B., Bissas A. Analysis of lower limb work-energy patterns in world-class race walkers. *Journal of Sports Sciences*. 2016. Vol. 35, no. 10. P. 960–966. URL: <https://doi.org/10.1080/02640414.2016.1206662> (date of access: 24.09.2024).
11. Kinetic analysis of the function of the upper body for elite race walkers during official men 20 km walking race / K. Hoga-Miura et al. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*. 2016. Vol. 56, no. 10. P. 1147–1155.
12. Neural network modelling of diagonal stride technique of highly qualified skiers with hearing impairments / Y. Imas et al. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. Supplement issue 2. P. 1217–1222. URL: <https://doi.org/10.7752/jpes.2018.s2181>.
13. Race Walking Ground Reaction Forces at Increasing Speeds: A Comparison with Walking and Running / G. Pavei et al. *Symmetry*. 2019. Vol. 11, no. 7. P. 873. URL: <https://doi.org/10.3390/sym11070873> (date of access: 26.09.2024).
14. Reconstruction of walking motion without flight phase by using computer simulation on the world elite 20 km female race walkers during official race / K. Hoga-Miura et al. *Gazzetta Medica Italiana Archivio per le Scienze Mediche*. 2022. Vol. 181, no. 5. URL: <https://doi.org/10.23736/s0393-3660.20.04504-0> (date of access: 24.09.2024).
15. Sovenko S. The technique of elite athletes specialized in 50 km race walk. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*. 2023. No. 4(163). P. 17–25. URL: [https://doi.org/10.31392/npu-nc.series15.2023.04\(163\).03](https://doi.org/10.31392/npu-nc.series15.2023.04(163).03) (date of access: 26.09.2024).
16. Tucker C. B., Hanley B. Increases in speed do not change gait symmetry or variability in world-class race walkers. *Journal of Sports Sciences*. 2020. Vol. 38, no. 24. P. 2758–2764. URL: <https://doi.org/10.1080/02640414.2020.1798730> (date of access: 27.09.2024).
17. Wang J. Analysis of Sports Performance Prediction Model Based on GA-BP Neural Network Algorithm. *Computational Intelligence and Neuroscience*. 2021. Vol. 2021. P. 1–12. URL: <https://doi.org/10.1155/2021/4091821> (date of access: 27.09.2024).

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.10\(183\).10](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.10(183).10)
УДК 376:796

Бондар Тарас,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, кафедра ТМФВ,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець, Україна,
ORCID: 0000-0002-1389-6614
Мельник Діана,
Комунальна установа Інклюзивно-ресурсний центр Кременецької міської ради, м. Кременець, Україна,
ORCID: 0009-0009-1926-558X;
Голуб Віктор,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, кафедра ТМФВ,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка,
м. Кременець, Україна, ORCID: 0000-0003-3123-7169;
Бондар Анастасія,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
професор, кафедра менеджменту фізичної культури,
Харківська державна академія фізичної культури, м. Харків, Україна,
ORCID: 0000-0002-2816-4985.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Розглянуто результати аналізу статистичних даних Міністерства освіти і науки України щодо стану інклюзивної освіти у закладах загальної середньої освіти, а також актуальні проблеми фізичного виховання дітей з особливими освітніми потребами. У дослідженні використані офіційні звіти у період з 2020 по 2023 роки, а також дані щодо доступу дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській та Тернопільській областях.

Встановлено, що впродовж останніх 4 років в Україні спостерігається тенденція збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами, що залучені до освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти – з 0,45% у 2020 році до 0,89% у 2023 році. Проте класифікації педагогічних підходів для кожної окремого типу порушення розвитку дітей з ООП у розрізі рівня їх підтримки та навчально-методичного забезпечення у фізичному вихованні не розроблено.

Ключові слова: інклюзивна освіта, фізичне виховання, особи з особливими освітніми потребами, адаптивна фізична культура.

Taras Bondar, Diana Melnyk, Victor Holub, Anastasiia Bondar. Actual problems of physical education of school-aged children in the conditions of an inclusive environment.

The article examines the results of an analysis of statistical data from the Ministry of Education and Science of Ukraine on the state of inclusive education in general secondary education institutions, as well as current issues in the physical education of children with special educational needs (SEN). The study uses official reports from 2020 to 2023, along with data on access to inclusive education for children with SEN in the Lviv and Ternopil regions.

It has been established that over the past four years, Ukraine has seen an increasing trend in the number of children with special educational needs involved in the educational process in general secondary education institutions, rising from 0.45% in 2020 to 0.89% in 2023.

However, pedagogical approaches for each specific type of developmental disorder among children with SEN, considering their level of support and educational-methodical provision in physical education, have not been developed.

Moreover, there is a pressing issue of staffing and the need to train physical education specialists for inclusive education.

Keywords: inclusive education, physical education, children with special educational needs, adaptive physical culture.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей інклюзивного фізичного виховання дітей з особливими освітніми потребами (ООП), зумовлена декількома важливими факторами.

По-перше, питання інклюзії та адаптації освітнього середовища для дітей з ООП є пріоритетним у контексті реформування освітньої системи України. За останні роки, завдяки інтеграції європейських стандартів освіти, відбувається значна модернізація підходів до навчання та соціальної інтеграції осіб з обмеженими можливостями. Це вимагає перегляду традиційних педагогічних методик та їх адаптації для забезпечення рівних можливостей для здобувачів освіти [1, 6].

По-друге, питання фізичного виховання є особливо важливим для дітей з ООП, оскільки регулярна фізична активність сприяє не лише поліпшенню фізичного стану, а й психоемоційному розвитку, соціалізації та формуванню впевненості у власних можливостях. Фізичне виховання, адаптивна фізична культура (АФК) є ефективними інструментами для досягнення цих цілей [12].

Аналіз літературних джерел. Огляд літератури підтверджує значний інтерес дослідників до теми інклюзії в освіті, зокрема в аспекті фізичного виховання. Так, у науковій та навчально-методичній літературі розглядаються питання історичного розвитку інклюзивної освіти та її впровадження на прикладі країн Європи (О. Іванова, 2019); розроблення стратегії інклюзивної освіти (А. Колупаєва, 2010); організація інклюзивної освіти (Л. Будяк, Л. Коргун, Н. Теплова, Т. Соловйова, С. Іноземцева, Є. Ісаєва); створення інклюзивного освітнього середовища (А. Поліхроніди, 2016) тощо. Також розглядалися деякі аспекти інклюзивного фізичного виховання: наступність навчального матеріалу, включення дітей з порушеннями до звичайних класів та навчання дітей за індивідуальною формою (М. Єфименко, 2012; Н. Горобаха, 2014; О. Грищенко, 2024; І. Ковцун, 2015), проблеми організації уроків фізичної культури в інклюзивному класі (О. Форостян, 2018) [1, 2, 4, 10].

Переважає більшість дослідників підкреслюють важливість комплексного підходу до адаптації освітніх програм та індивідуальних навчальних планів для дітей з ООП. Важливою також є співпраця між педагогами ЗЗСО, реабілітологами та батьками для забезпечення максимальної ефективності інклюзивної освіти. Однак, значна кількість авторів акцентує увагу на існуючих проблемах, зокрема на недостатності кадрів або неналежному рівні підготовленості вчителів до роботи в інклюзивному середовищі; відсутності системного підходу до впровадження фізичного виховання для дітей з ООП та адаптивної фізичної культури; обмеженості матеріально-технічної бази [11].

Таким чином, актуальність дослідження стану залучення дітей з ООП до інклюзивної фізичного виховання в Україні зумовлена необхідністю удосконалення освітніх практик, підвищення рівня підготовки кадрів та забезпечення належних умов для фізичного розвитку таких дітей.

Мета статті (постановка завдань). З метою виявлення проблематики фізичного виховання дітей шкільного віку в умовах інклюзивного середовища нами було досліджено Інформаційні довідки МОН України щодо розрахунку обсягу освітньої субвенції у період з 2020 по 2023 роки [5, 9]; звіт за результатами дослідження щодо доступу дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області [3], статистичні дані порталу Центру аналітично-методичного та матеріально-технічного забезпечення розвитку освітніх закладів Тернопільської області [8] та звіти Комунальної установи Інклюзивно-ресурсний центр Кременецької міської ради (м. Кременець, Тернопільської області, Україна) щодо залучення дітей до інклюзивної освіти за 2020-2023 роки.

При цьому з вищевказаної документації виділялись лише дані що стосуються залучення до навчання осіб з особливими потребами за програмами для закладів загальної середньої освіти.

Отримані результати оброблялися методом описової статистики за допомогою програмного забезпечення програмного забезпечення Microsoft Excel.

Результати дослідження. Виходячи з аналізу даних Інформаційних довідок Міністерства освіти і науки України [5, 9], нами встановлено, що в цілому по Україні частка дітей з ООП, які охоплені загальною середньою освітою (у ЗЗСО, закладах професійної освіти, спеціальних навчальних закладах – далі НЗ) становила у 2020 році – 0,45% із загальної кількості дітей 4,14 млн осіб, у 2021 році – 0,6% з 4,21 млн осіб, у 2022 році – 0,77% з 4,23 млн осіб та 0,84% з 4,04 млн осіб (рис.1). Якщо у 2019/2020 навчальному році інклюзивних класів у цілому по Україні було близько 13500 учнів, то вже у 2023/2024 навчальний рік таких дітей вже понад 29321 учня.

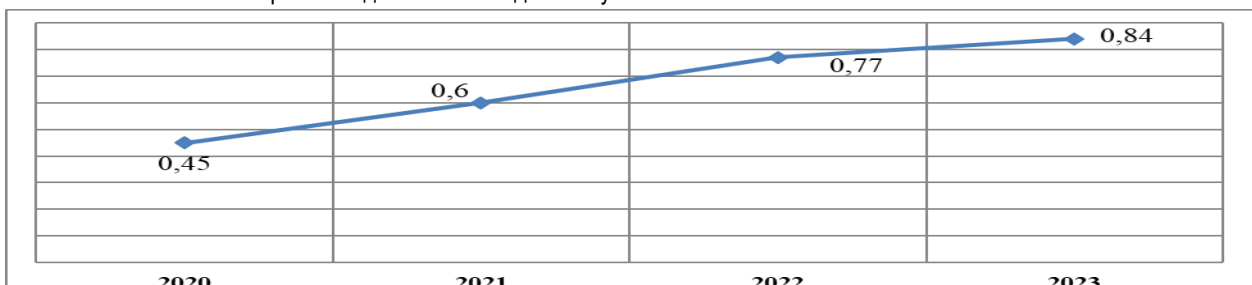

Рис.1 Динаміка кількості учнів з ООП за даними МОН України за 2020-2023 рр. (у %).

Аналогічна позитивна тенденція щодо кількості дітей з ООП, які охоплені системою загальної середньої освіти спостерігається й Львівській та Тернопільській областях (рис. 2).

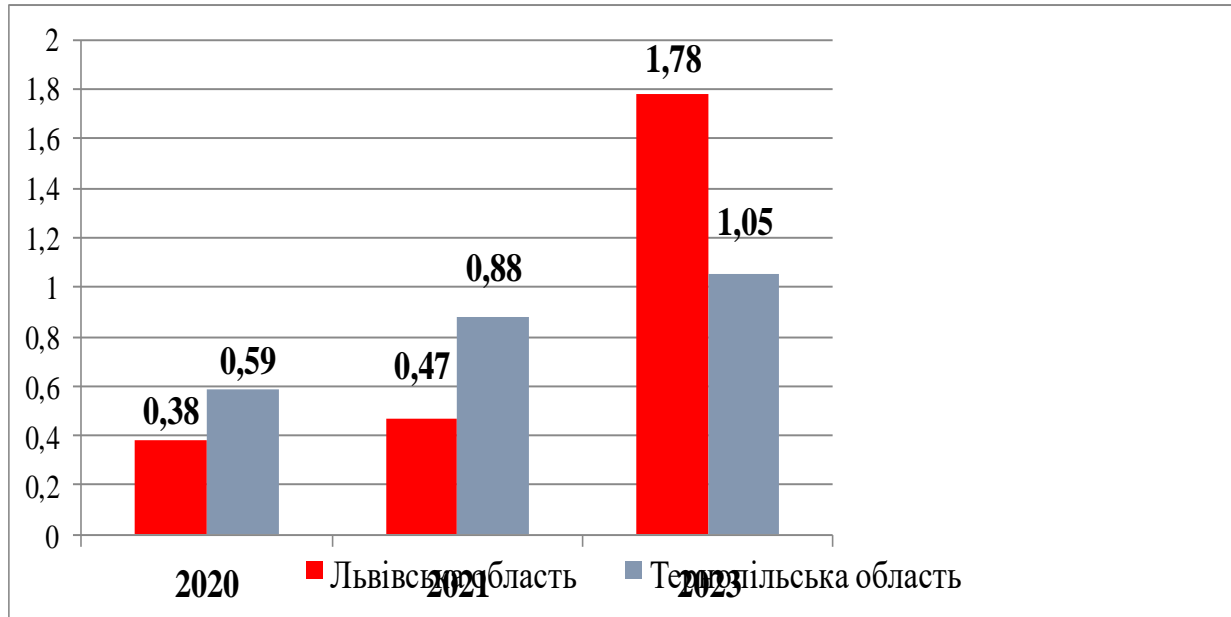

Рис.2. Частка дітей з ООП у Львівській та Тернопільській областях, що залучені до загальноосвітнього процесу

Так, якщо у 2020 році до навчання у закладах загальної середньої освіти було залучено у Львівській області лише 0,38%, а у Тернопільській – 0,59% дітей з ООП, то вже 2023 таких дітей становило 1,78% та 1,05% відповідно.

З викладеного випливає, що система інклюзивної освіти в Україні розвивається та з кожним роком охоплює більшу кількість дітей з особливими потребами та відкривається більша кількість класів для організації їх навчання.

Велике значення у цьому процесі відіграють інклюзивно-ресурсні центри, що утворені багатьма об'єднаними громадами на своїй території. Так, за даними МОН України на 1 січня 2024 рік усього в Україні було створено 690 ІРЦ, з яких в умовах воєнного стану функціонувало 664. Вказані центри, у відповідності до Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр (Постанова КМУ від 12 липня 2017 р. № 545), надають послуги з проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку, корекційно-розвиткові послуги та здійснюють психолого-педагогічний супровід під час навчання дітей з ООП, в тому числі з числа внутрішньо переміщених осіб.

Статистичні дані МОН України [9] засвідчують, що зазначені ІРЦ також співпрацюють із 7012 закладами загальної середньої освіти, зокрема беруть участь у діяльності команд психолого-педагогічного супроводу дитини в закладі освіти та у розробленні індивідуальних програм її розвитку. На 01.12.2023 року було розроблено вказаних програм понад 40300 для учнів закладів загальної середньої освіти.

Як приклад ефективної діяльності можна навести ІРЦ Кременецької міської ради. Так, на території об'єднаної територіальної громади упродовж 2020-2023 року показники залучення дітей з ООП до інклюзивної освіти суттєво переважали загальноукраїнську та обласну тенденції (рис. 3).

У 2020 році показник обстежених та залучених дітей до навчання на умовах інклюзивної освіти становив 1,91%, то у 2023 році таких учнів було вже 2,75%.

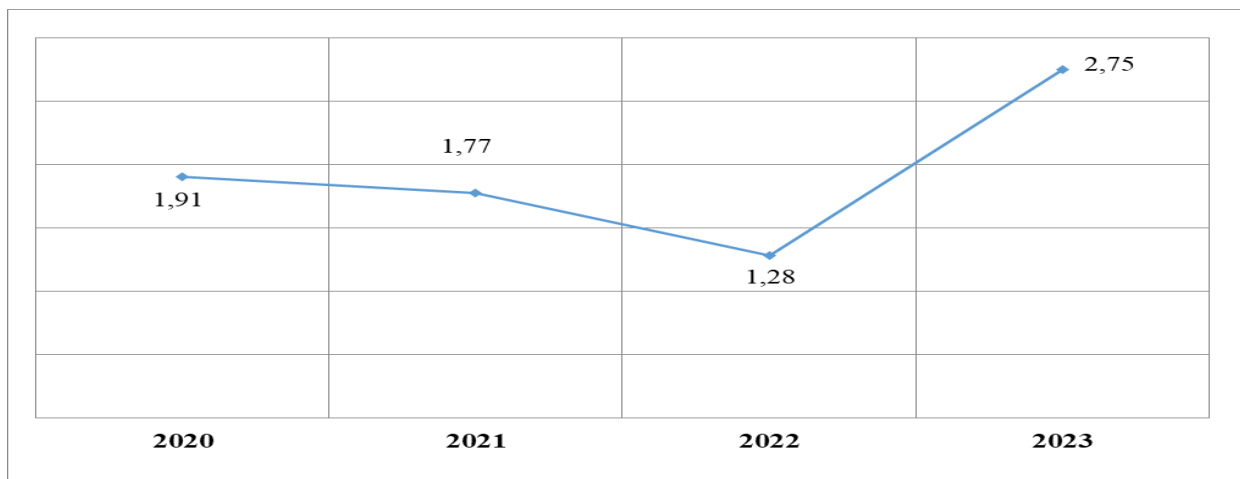

Рис. 3. Динаміка кількості учнів з ООП за даними Кременецького ІРЦ за 2020-2023 рр. (у %).

З цієї кількості дітей з ООП найбільш поширеною групою є особи з затримкою психічного розвитку – у середньому 48%. Другим найпоширенішим розладом є порушення інтелектуального розвитку. У середньому за досліджуваний період таких дітей 19,6 %. Далі за згасаючою йдуть розлади аутичного спектру – 7,5%, складні порушення розвитку – 6,8%, хворобами опорно-рухового апарату – 5,7% (інші види порушень знаходяться у межах статистичної похибки) (рис. 4).

З графіку відстежується щорічне зростання частки дітей з розладами аутичного спектру та тяжкими порушенням мовлення. Проте незначно знижується кількість осіб з ООП з порушеннями опорно-рухового апарату.

Окрім порушень розвитку, діти з ООП визначаються за рівнями підтримки: від 1 (найлегшого) до 5 (найскладнішого). Це додає ще більшої варіативності індивідуальних освітніх потреб та фізіологічних особливостей учасників освітнього процесу, що визначає потребу у класифікації даних та вироблення окремих педагогічних підходів у кожному елементі розробленої класифікації, зокрема, у фізичному вихованні. Це визначає перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

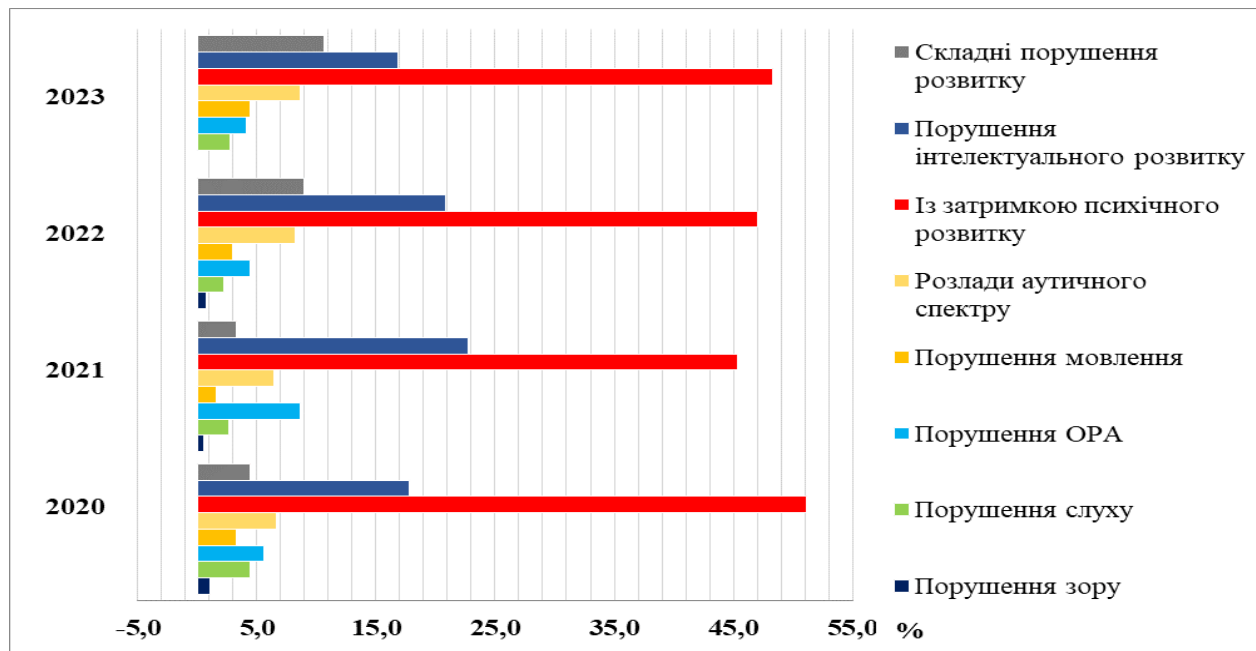

Рис. 4. Розподіл дітей за різновидами порушень розвитку за період 2020-2024 рр.

З аналізу матеріалів інтерв'ю з фахівцями вище вказаного інклюзивно-ресурсного центру встановлено, що фахівці, окрім вказаних у Положенні про інклюзивно-ресурсний центр (Постанова КМУ від 12 липня 2017 р. № 545) видів професійної діяльності, забезпечують:

- постійний зв'язок з громадою (особисто та через органи місцевого самоврядування), навчальними закладами, батьками або представниками дітей з ООП;
- систематичну просвіту та агітацію серед населення;
- підвищення кваліфікації вчителів усіх спеціальностей, що працюють на території громади, щодо особливостей навчання дітей з ООП;
- здійснюють методичну підтримку діяльності асистентів вчителів.

Проте, на фоні позитивних практик, спеціалісти ІРЦ відмічають низку проблемних питань, щодо впровадження інклюзивної освіти у ЗЗСО:

Навчально-методичне забезпечення. Виходячи з принципів нормативно-правової бази України щодо організації інклюзивного навчання, переважна більшість дітей з ООП незалежно від типу порушення розвитку та рівня підтримки, може навчатися у ЗЗСО. Однак, не дивлячись на тенденцію збільшення частки таких дітей в освітньому процесі, освітніх програм та методичних рекомендації, навіть до інваріантних (обов'язкових) освітніх компонентів, майже не розроблено (мова не йде про вузькі спеціалізовані корекційні години). Відтак, це викликає труднощі у педагогів ЗЗСО щодо модифікації освітніх програм з точки зору балансу між Стандартами освіти та потребами дитини. Особливо це стосується обов'язкового освітнього компоненту «Фізична культура», що пов'язано зі специфічними умовами його проведення. І якщо на першому рівні підтримки дитина може займатися за Типовою програмою для ЗЗСО та за індивідуально проєктованою траєкторією, то дитина за другим рівнем підтримки та вище потребує спеціального навчального процесу, допомоги асистента вчителя (або/та асистента дитини) за спеціальними програмами.

Кадрове забезпечення. Аналіз практики Кременецького ІРЦ та ЗЗСО територіальної громади засвідчує, що спостерігається дефіцит спеціалізованих кадрів для організації повноцінного інклюзивного навчання у ЗЗСО та комплектування штатом й самого ІРЦ, а саме вчителів за спеціальністю 016 – «Спеціальна освіта». На нашу думку це

пов'язано з тим, що у закладах вищої освіти (ЗВО) України здійснюється підготовка недостатньої кількості вказаних фахівців. Як приклад наведемо результати вступної кампанії 2024 року (за даними ЄДЕБО) [7].

Так, до педагогічних ЗВО України у 2024 році вступило понад 700 осіб на спеціальність «Психологія», та 957 осіб на спеціальність «Спеціальна освіта». Але на спеціалізацію «Корекційна психопедагогіка» вступило лише 175 осіб, на спеціалізацію «Ортопедагогіка» – 34 (!) особи, «Сурдопедагогіка» – 17 (!) осіб, «Тіфлопедагогіка» – 12 (!) осіб, а «Олігофренопедагогіка» – 0 (!!!) осіб (рис. 5).

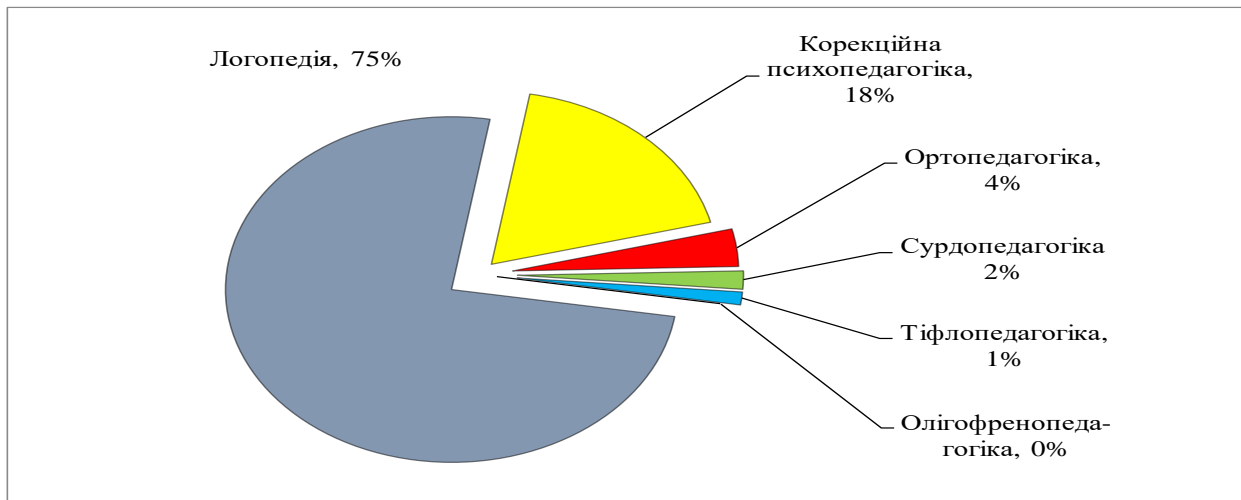

Рис. 5. Кількість здобувачів ЗВО за спеціальністю «Спеціальна освіта» у розрізі спеціалізацій

Аналізуючи вступ з «Ортопедагогіки» (вчителі-реабілітологи), з 34 осіб, що вступили до ЗВО, на перший (бакалаврський) рівень зараховано 30 осіб та 4 особи на другий (магістерський) рівень. Вступ на вказану спеціальність здійснили у Полтавській області (9 вступників), у Києві (11 вступників), у Черкаській області (14 вступників). В інших педагогічних ЗВО та ЗВО фізкультурно-спортивного спрямування вступу на дану спеціальність не здійснюється.

Отже, наявна проблема з підготовки кадрів, які будуть здатні працювати у сучасних умовах, з урахуванням особливостей регіону, типів порушення розвитку та рівнів підтримки дітей з ООС.

Висновки.

1. Впродовж останніх 4 років спостерігається динамічна тенденція збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами, що залучені до освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти.

2. Наявна необхідність класифікації педагогічних підходів у фізичному вихованні для кожної окремого типу порушення розвитку дітей з ООП у розрізі рівня їх підтримки. Також, виходячи з такої класифікації, є потреба у розробці та впровадженні навчально-методичного забезпечення для адаптивної фізичної культури у ЗЗСО.

3. На тлі зростання кількості дітей з ООП, існує актуальна проблема збільшення кадрової підготовки фахівців фізичного виховання для інклюзивної освіти. Задля забезпечення закладів освіти кваліфікованими кадрами на посадах вчителів-реабілітологів, необхідно розширити набір здобувачів за спеціалізацією «Ортопедагогіка» в закладах вищої педагогічної освіти.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження надало можливість встановити тенденцію зростання кількості дітей, що залучені до інклюзивного навчання, й, відповідно, збільшення кількості відповідних класів у закладах загальної середньої освіти. Однак, наведені результати не є вичерпними, а лише визначають проблематику майбутніх розвідок у напрямку модернізації фізичного виховання у ланці загальної середньої освіти, а саме: відносно організаційної структури шкільної фізичної культури та її навчально-методичного забезпечення з урахуванням можливостей дітей з особливими освітніми потребами, а також підготовці відповідних педагогічних кадрів.

Авторський внесок. Бондар Тарас – концептуалізація, методологія, візуалізація. Мельник Діана – формальний аналіз, розслідування. Голуб Віктор – адміністрування проекту, написання – груба підготовка. Бондар Анастасія – перегляд і редагування. Усі автори прочитали та погодились з опублікованою версією рукопису.

Подяка. Скалій Юлії, Загоруйко Антоніні, Шевчук Ларисі – фахівцям-консультантам Комунальної установи Інклюзивно-ресурсний центр Кременецької міської ради, м. Кременець, Україна, за участь у інтерв'ю під час дослідження

Заява про конфлікт інтересів. Конфлікти інтересів відсутні.

Дослідження не отримувало спеціального фінансування.

Література

1. Грищенко О.М. (2024) Інклюзивна освіта як одна з умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами / На урок. – Режим доступу: URL: <https://naurok.com.ua/inklyuzivna-osvita-yak-odna-z-umov-socialno-adaptaci-ditey-z-osoblivimi-potrebami-399961.html> (дата звернення 23.09.2024)

2. Звіт за результатами дослідження щодо доступу дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області. Проект «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), що виконується Alinea International Ltd. за підтримки Уряду Канади. – Режим доступу: URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inklyuzivne-navchannya/2021/04/02/zvit_inklusivne_07.06.21-5.pdf (дата звернення 13.09.2024)

3. Інклюзія на Львівщині: кількість дітей у школах зростає. – Режим доступу: URL: <https://old.loda.gov.ua/news?id=65512> (дата звернення 13.09.2024)
4. Іванова О. В. (2019). Організація інклюзивного навчання в країнах Західної Європи (кінець XX – початок XXI століття) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, МОН України, Харків, 2019, 266 с.
5. Інформаційні довідки МОН України щодо розрахунку обсягу освітньої субвенції у період з 2020 по 2023 рр. – Режим доступу: URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/byudzheta-zakupivli/byudzheta> (дата звернення 13.09.2024)
6. Концепція «Нова українська школа» (2016). – Режим доступу: URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення 11.09.2024)
7. Показники адресного розміщення державного замовлення за спеціальностями (спеціалізаціями) і закладами освіти. – Режим доступу: URL: <https://vstup.edbo.gov.ua/statistics/konkurs-universities/> (дата звернення 13.09.2024)
8. Розбудова інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. – Режим доступу: URL: <https://rozvytok-osvity.te.ua/rozbudova-inklyuzivno-osvithnoho-c/> (дата звернення 12.09.2024)
9. Статистичні дані Міністерства освіти і науки України щодо інклюзивного навчання – Режим доступу: URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення 11.09.2024)
10. Форостян О. проблеми організації уроків фізичної культури в інклюзивному класі / Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2018, № 8 (82) – Режим доступу: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/26.pdf> (дата звернення 11.09.2024)
11. Шукатка О., Коржан О. (2022) Фізичне виховання в інклюзивному середовищі. – Режим доступу: URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28515/1/Shukatka.pdf> (дата звернення 11.09.2024)
12. Ivanova, E. V. (2018). Concepts of classroom practice to develop secondary inclusive schooling in Western European countries at the end of the twentieth century to the beginning of the twenty-first century. *Colloquium-journal: Międzynarodowe czasopismo naukowe*, 11(22), 33-35.

Reference

1. Hryshchenko O.M. (2024), "Inclusive education as one of the conditions for social adaptation of children with special needs. To the lesson", available at: <https://naurok.com.ua/inklyuzivna-osvita-yak-odna-z-umov-socialno-adaptaci-ditey-z-osoblivimi-potrebami-399961.html> (access date 09/23/2024)
2. "Report on the results of the study on the access of children with special educational needs to inclusive education in the Lviv region. The project "Support of government reforms in Ukraine" (SURGe), implemented by Alinea International Ltd. with the support of the Government of Canada" (2021), available at: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inklyuzivne-navchannya/2021/04/02/zvit_inklyuzivne_07.06.21-5.pdf (access date 09/13/2024)
3. "Inclusion in Lviv Oblast: the number of children in schools is growing" (2022), available at: <https://old.loda.gov.ua/news?id=65512> (access date 09/13/2024)
4. Ivanova O. V. (2019), Organization of inclusive education in the countries of Western Europe (end of the 20th - beginning of the 21st century): thesis. Ph.D. ped. Sciences: 13.00.01 / Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovorody, MES of Ukraine, Kharkiv, 2019, 266 p.
5. "Information certificates of the Ministry of Education and Culture of Ukraine regarding the calculation of the amount of educational subvention in the period from 2020 to 2023" (2024), available at: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/byudzheta-zakupivli/byudzheta> (date appeal 13.09.2024)
6. "Concept "New Ukrainian School" (2016), available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf> (access date 09/11/2024)
7. "Indicators of address placement of the state order by specialties (specializations) and educational institutions" (2024), available at: <https://vstup.edbo.gov.ua/statistics/konkurs-universities/> (date of application 09/13/2024)
8. "Development of an inclusive educational environment in institutions of general secondary education" (2024), available at: <https://rozvytok-osvity.te.ua/rozbudova-inklyuzivno-osvithnoho-c/> (date of application 12.09.2024)
9. "Statistical data of the Ministry of Education and Science of Ukraine on inclusive education" (2024), available at: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (access date 11.09.2024)
10. Forostyan O. (2018), "Problems of organizing physical education lessons in an inclusive classroom", available at: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/26.pdf> (access date 09/11/2024)
11. Shukatka O., Korzhan O. (2022), "Physical education in an inclusive environment", available at: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28515/1/Shukatka.pdf> (access date 09/11/2024)
12. Ivanova, E. V. (2018). Concepts of classroom practice to develop secondary inclusive schooling in Western European countries at the end of the twentieth century to the beginning of the twenty-first century. *Colloquium-journal: Międzynarodowe czasopismo naukowe*, 11(22), 33-35.